

LISZNYAI LAJOS

Hadtörténelmi tapasztalatok feldolgozása és alkalmazása a Magyar Királyi Honvédségben 1939–1941 között

A Magyar Királyi Honvédség felkészítésének, fejlesztésének és alkalmazásának meghatározó eleme volt, hogy a két világháború közötti időszak hazai katonai gondolkodói milyen mértékben ismerték a külföldi teoretikusok elképzeléseit a jövő háborújáról, mennyiben vették át és a magyar viszonyok között hogyan kívánták alkalmazni az ország fegyveres erőit. Meghatározó volt az új harceljárásoknak, Magyarország katonai teljesítőképességének, valamint lehetőségeinek az összhangba hozása.

Tanulmányomban a Magyar Királyi Honvédség 1939–1941 közötti alkalmazása során szerzett tapasztalatainak és azok gyakorlatban történő alkalmazásának lehetőségeit kívánom bemutatni. Annak függvényében, hogyan „sodródott” hazánk a békés területszerzéstől a világháborúban történő katonai szerepvállalásig, változott-e bármit is a menet- és harcbiztosításuk, a csapat- és seregtestek szervezeti felépítése, a vezetés és irányítás rendszere?

Napjaink ezen korszakkal foglalkozó kutatója vagy a téma iránt érdeklődők számára egyértelműnek tűnhet, hogy a *Blitzkrieg* vagy a mélységi hadművelet elmélete hogyan működött elméletben vagy egy-egy nagyobb hadjárat során. Nem szabad azonban megfeledkeznünk arról a tényről, hogy ezek az elméletek folyamatosan változtak, finomodtak. A jó parancsnoknak mindig is ez volt az egyik ismérve: bevált harceljárások alkalmazása a sablonosság, kiszámíthatóság elkerülése mellett. Nem szabad elfelejtenünk, hogy egy harceljárás gyakorlatban történő alkalmazása, sikere vagy sikertelensége számtalan olyan tényezőtől függ, melyek egyetlen szabályzatban sem találhatók meg. Ennek legmeghatározóbb eleme a parancsnok gyakorlati tapasztalatainak mennyisége és sokoldalúsága.

A sok esetben „részletekbe” menő vizsgálat során olyan „apróságokra” próbálom felhívni a figyelmet, amelyek általában elkerülnek a kutatók és az olvasók figyelmét, érdeklődési körét, ugyanakkor ezek azok a szegmensek, melyek lehetővé teszik a rendszer hatékony működését, a feladat végrehajtását.

A tanulmány másik célja az, hogy megismertesse az utókorral a korszak néhány – méltatlanul elfeledett – magyar katonai gondolkodójának munkásságát. Részben ezen oknál fogva tanulmányomat gondolatébresztőnek is szánom. Reményeim szerint sikerül felhívni a figyelmet a magyar hadtörténetírás egyik hiányosságára: máig nem dolgozták fel a két világháború közötti időszak magyar katonai gondolkodóinak komplex munkásságát, olyan szempontok szerint, amelyek alapján reálisan összehasonlítható és beilleszthető lenne a nemzetközi katonai teoretikusok munkáinak sorába.

A téma megismerése során szintén hangsúlyozni kívánom a különbséget a korabeli tisztikar elméleti és gyakorlati felkészültsége között, az előbbi javára. Sajnos több példát is említhetnénk arra, hogy a kiváló elméleti tudással felvértezett parancsnok elhamarkodottan, nem kellő körültekintéssel hajtotta végre a feladatát. Amennyiben a hiányosságok már a feladatra történő felkészülés fázisában nyilvánvalóvá váltak, akkor még lehetőség volt a hiba korrigálására. Amennyiben azonban csak a feladat végrehajtása során, akkor az élőerő veszteség volt az ár...

Mindezek után ajánlom ezt a tanulmányt a Magyar Királyi Honvédségben szolgált katonai gondolkodók emlékének, akik a fent felsorolt problémákra keresték a megoldást hazánk fegyveres erőinek korabeli lehetőségei között.

A Magyar Királyi Honvédség (a továbbiakban: MKH) második világháborús tevékenységét vizsgáló könyvtárnyi szakirodalom összeállítása során a szerzők más és más ideológiai, politikai, személyes érintettség vagy érdeklődésük stb. alapján értékelik a korszak magyar fegyveres erejének tevékenységét. A világháború politikai vagy katonai eseményeinek narratív leírása, egy újabb feldolgozása helyett tanulmányommal olyan újszerűnek tűnő (bár nem új) témát kívánok megvizsgálni, amely már hosszú ideje majdnem minden fejlődő és fejlett országban a katonák kiképzésének szerves részét képezi: a tapasztalat-feldolgozást.

Mit jelent a tapasztalatfeldolgozás? Szükség van-e rá? Véleményem szerint ezeket a kérdéseket nem lehet egyetlen mondattal megválaszolni, néhány példán keresztül azonban kísérletet teszek rá.

***Mit jelent a tapasztalatfeldolgozás?*¹**

Az Amerikai Egyesült Államok fegyveres erőinek kiképzése során a mindenkor háborús tapasztalatokat igyekeztek minél hamarabb beépíteni a kiképzésbe. Napjainkban ezt olyan magas színvonalúra fejlesztették, hogy az iraki vagy afganisztáni hadszíntéren szerzett tapasztalatokat, az ellenséges erők által alkalmazott új harcéljárásokat rögtön kiértékelik, és a legrovidebb időn belül beépítik a kiképzésbe. Miután a különböző feladatokról hazatérnek az alakulatok, a honi területen a kijelölt személyek meghatározott szempontok alapján elkészítik a tapasztalati jelentéseiket, melyeket szintén beépítenek az amerikai és szövetséges erők kiképzésébe. Az elkészült tapasztalati jelentéseket archiválják, és rövid időn belül kutathatóvá válnak a katonai levéltárakban.

Hogyan kapcsolódik mindez a hadtörténelemhez és a címben szereplő témához?

Szintén a NATO-n belül terjedt el, hogy minden, ami elmúlt, az hadtörténelem. Minden olyan katonai esemény, amely a múlt hónapban, a múlt héten vagy tegnap történt, az már hadtörténelem. A katonákat, katona tudósokat, hadtörténészeket épp az különbözteti meg a történészekről, hogy céljuk a hadtörténelem kutatása során olyan ismeretek és tapasztalatok gyűjtése, melyek elősegíthetik a saját erők megóvását, valamint hatékonyabbá tehetik az ellenséges erők elleni tevékenységet. A hadtörténelem ugyanis nem lehet öncélú. Nem

¹ „A tapasztalat gyűjtés célja azok kiértékelése, támpontok, követendő irányok keresése a jövőre nézve.” Major Jenő: *Tapasztalatok 1941. évi orosz hadjáratból* (Hadtörténelmi Levéltár, 6971/ eln. 1. vkf. - 1941. sz.). Közli: Bonhardt Attila: *Major Jenő vezérőrnagy jelentése a M. kir. Gyorshadtest 1941. évi oroszországi hadjáratának tapasztalatairól*. Hadtörténelmi Közlemények, 104. évf. (1991) 2. sz. 1.

lehet csak azért foglalkozni vele, mert a szerző érdeklődik egy adott téma iránt, vagy esetleg erre van kereslet...

A hadtörténelem-kutatás és a tapasztalat-feldolgozás kapcsolatát nagyon találóan fogalmazta meg Lippai Péter ezredes: „Meggyőződésem szerint a hadtörténelem gyakorlati tapasztalatokon alapuló megállapításai, terminológiája és főleg a szemléletessége révén hatékonyan alkalmazható a katonai vezetés elmélet egyes eredményeinek katonák felé történő szélesebb közvetítésére is.”²

A hadtörténelmi tapasztalatok feldolgozása a MKH-ben is hosszú múltra tekintett vissza. Nemcsak az Osztrák–Magyar Monarchiában, hanem az első világháború után önállóvá vált Magyarországon is a tiszt- és tiszthelyettes képzés egyik legfontosabb tárgya – a harcászat mellett – a hadtörténelem oktatása volt. A Magyar Királyi Honvéd Hadiakadémia hadtörténelem tanára volt például 1926–1931 között Szombathelyi Ferenc vezérezredes,³ aki később, katonai pályája csúcsán közel három évig szolgált a Honvéd Vezérkar Főnökeként.

A címben szereplő téma feldolgozása során meg kívánom vizsgálni a magyar katonai gondolkodók tevékenységét és ennek hatását a MKH hadművészetére, az elméletek gyakorlatban történő alkalmazásának, valamint a téma feldolgozásának tapasztalatait.

A magyar katonai gondolkodók tevékenysége és hatása a MKH hadművészetére

A magyar katonai gondolkodók által a jövő háborújáról alkotott elképzeléseket a korszak meghatározó katonai szakfolyóiratában, a Magyar Katonai Szemlében (a továbbiakban: MKSZ) megjelent cikkek segítségével kívánom bemutatni.

A magyar katonai vezetés a trianoni békeszerződés katonai rendelkezései ellenére jelentős energiát fektetett a modern katonai elképzelések gyakorlatban történő alkalmazásának megismerésére, valamint az ország fegyveres erejének támadásra alkalmas haderővé fejlesztésére. Az elvesztett területek visszaszerzése ugyanis csak fegyveres úton tűnt megvalósíthatónak.

A MKSZ szerzői különböző szempontok alapján más és más aspektusból vizsgálták a kérdéskört, de az egyik legmeghatározóbb közös jellemzőjük a mozgáscentrikus hadikultúra porosz-német utas megközelítése.⁴

Elsőként Benke József tábornok írására⁵ szeretnék utalni, melyben a szerző korábbi munkássága visszaigazolásának tekinti a spanyol polgárháború katonai (hadtörténelmi) tapasztalatait: „A háború jellegzetesen »villámháború« volt, melyben klasszikusan dombo-

² Lippai Péter: *A küldetésorientált katonai vezetésszemlélet lehetőségei és korlátai egy hadtörténelmi példán keresztül bemutatva („Tavaszi ébredés” 1945. március 06. – 1945. március 15.)*. Budapest, 2009. 2.

³ Szombathelyi Ferenc (1887–1946) hadiakadémiai szolgálata alatt alezredesi és ezredesi rendfokozatban szolgált. Később a 3. vegyesdandár vezérkari főnöke, rövid ideig a Honvéd Vezérkar Főnökének helyettese. 1939–1941 között a VIII. (kassai) hadtest, majd Magyarország hadba lépése után a Kárpát-csoport parancsnoka. 1941. szeptember 6. és 1944. április 19. között a Honvéd Vezérkar Főnöke. Részletesen lásd: Szakály Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938–1945*. Budapest, 2001. 331–332.

⁴ Forgács Balázs: *Napjaink hadikultúrái*. Budapest, 2009. 38. A szerző doktori értekezése részletesen tárgyalja az egyes hadikultúrák jellemzőit. Az anyagközpontú hadikultúra, illetve az indirekt megközelítés angolszász feldolgozásának egyik legjobb példája Liddell Hart *Stratégia* című műve.

⁵ Benke tábornok az 1932–1936 közötti időszakban a MKH gépkocsizó csoportjának volt a parancsnoka, és beosztásából adódóan sokat foglalkozott a korszak új harc eljárásaival.

rodott ki a hadászat egyedüli éltető eleme, a mozgás. Nem kevésbé kellett a mozgásnak a harcászat terén is érvényesülnie a tűz háttérbe szorítása mellett is, amit a csaták aránylag gyors lefolyásából és a véres veszteségek aránylag csekély voltából joggal következtethetünk.”⁶

A jövő háborújára történő felkészülés során a szerző kiemelt fontosságúnak tartja azt. Nemcsak harcéljárások tekintetében, hanem anyagi–technikai téren is. Ez érinti a civil társadalmat és az ország gazdasági életét is. Magáévá teszi a nyugati teoretikusok totális háborúról alkotott nézeteit, és szükségesnek tartja a hadiutak építését (német mintára), a stratégiai fontosságú nyersanyagok felhalmozását. Ugyanakkor nem felejt el a korabeli magyar valóságot sem. Csak példaként említi a gépjárművek civil életben történő elterjedésének elterő mértékét az Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, Németország és hazánk esetében...⁷

A totális háború egyik legfontosabb elemének a légierő tevékenységét tartja. Csoportosítása szerint az operatív légierő kezdi meg a hadműveleteket az ellenség katonai és ipari létesítményei elleni támadással, miközben a repülőgépek másik csoportja „hagyományos” felderítési, figyelési, vadász stb. feladatokat lát el. Mivel Magyarország nem rendelkezik sem elegendő számú, sem megfelelően mozgékony légvédelmi eszközökkel, ezért a saját légierő biztosításán kívül a menetalkzatok széttagolását, valamint az éjszakai csapatmozgásokat tartja ajánlatosnak.

Szintén fontosnak minősíti a kisebb, gyors, önállóan alkalmazható kötelékek felállítását, melyek logisztikai lépcsője nemcsak rövidebb és gyorsabb, mint a lóvontatású, de a harcoló, illetve a harctámogató és kiszolgáló erők aránya is az előbbi javára változik.⁸

A harc kimenetelének eldöntésére – fejtegeti – minimum egy harcokcsi zászlóaljat érdemes alkalmazni. Ennél kisebb szervezeti egység esetén már túlságosan szétaprózottá válnak a páncélos erők, és az első világháborúban tapasztaltakhoz hasonlóan nem lesznek képesek eldönteni a harc kimenetelét.⁹

A német tapasztalatokra hivatkozva kiemeli a vegyes összetételű, különböző fegyvernemekkel és szakcsapatokkal megerősített felderítő alegységek fontosságát, melyek a főerők előtt haladva önálló harccsoportként képesek leküzdeni a kisebb erejű ellenséget, illetve a főerők beérkezéséig képesek lefoglalni a nagyobb erejű ellenséges erőket.¹⁰

A jövő háborújában a gyorsan mozgó, illetve motorizált alakulatok *részben* a sereg- és csapattestek szoros kötelékébe fognak tartozni, zömük azonban önálló hadműveleti egységeket fog alkotni. A nagy kiterjedésű nyílt terepen katlancsaták alakulhatnak ki, ahol a „kis erők, nagy térben” elv¹¹ fog érvényesülni.¹²

⁶ Benke József: *Elgondolások a jövő háborújáról*. Magyar Katonai Szemle, 10. évf. (1940) 1. sz. 31.

⁷ Benke: *Elgondolások a jövő háborújáról*, 32.

⁸ Benke: *Elgondolások a jövő háborújáról*, 33–34.

⁹ Benke tábornok itt egy pillanatra megfeledez a korabeli magyar valóságról. A H. Guderian által megfogalmazottaknak megfelelően a harcokcsik tömeges bevetésével számol, ahol a legkisebb szervezeti egységnek a harcokcsi zászlóaljat tartja. 1941-ben hazánk a Szovjetunió elleni háborúba történt belépése után a Gyorshadtest összesen három harcokcsi zászlóaljjal (valamint a felderítő, kerékpáros és gépkocsizó zászlóaljak kisharcokcsi századaival) rendelkezett...

¹⁰ Benke: *Elgondolások a jövő háborújáról*, 35.

¹¹ „Kis erők nagy térben”: az élőerő, fegyverzet, technikai eszközök a hadszíntér egy adott területén létrejött koncentrációja, amely sok esetben megközelíti az első világháború állásháborúja során tapasztaltakat. Ez különösen igaz a súlyképzés (angolszász terminológia szerint: döntő pont) helyeként megjelölt területre, ahol a támadó fél a lehető legnagyobb erőkoncentrációt hoz létre. Azon-

Benke József tábornok írásának vizsgálata közben megállapítható, hogy az alapvetően megfelelt a kor elvárásainak, bár nem mentes az ellentmondásoktól sem. Tanulmánya végén a szerző a következőt állapítja meg: „A legfontosabb fegyvernem pedig a jövő háborújában a gyalogság lesz.”¹³ Ez némileg ellentmond a Guderian és más nyugati szakértők által megfogalmazottaknak, akik azt hangsúlyozzák, hogy nem a harckocsikat kell a gyalogsághoz kötni (lelassítani), hanem a gyalogságot kell alkalmassá tenni a páncélosok által meghatározott tempó elérésére.¹⁴ Természetesen már ekkor elismerte minden hazai és külföldi szakértő, hogy a területek hosszabb ideig történő megtartására csak a gyalogság képes (a többi fegyvernemmel közösen).

A tanulmány másik nagy ellentmondása: „Kiépített elhárítással azonban a jövő háborújában találkozni nem fogunk [...] a súly a támadás eszközein kell hogy fekjűdjék.”¹⁵ A második világháború adott szakaszában ugyan valóban nem volt jellemző a kiépített páncélelhárítás, de a későbbi időszakban a szovjet erők által széleskörűen alkalmazott páncéltörő körletek ezt a célt szolgálták. Gondoljunk csak a kurszki csatára!

A jövő háborújának jellemzőit kutatva Várkonyi László kiemeli, hogy ellentétben a korábban megszokottakkal, a modern háborúban számolni kell a helyzet gyors változásával. A korábbi hadjáratokban megszokott lassú intézkedések nem képesek alkalmazkodni a gyorsan változó hadművelleti helyzethez.¹⁶ „Ma a harcászati vezető nem nélkülözheti a tüzéség, a harckocsik és a repülő erők támogatását, ezek harceljárása pedig a harcászatnak bizonyos fokú sematizálását vonja maga után. Ugyanakkor támadás alatt (vagy a védelem lefolyása alatt) a már harcba került kis egységek fokozott önállósággal kell, hogy rendelkezzenek, mert pillanatonként más és más fegyvernemekkel kerülnek szembe, és így más és más harcászati helyzetbe kerülnek, ami gyors helyzetmegítélést és elhatározást követel meg részükről.”¹⁷ A harc dinamikájának ilyen mértékű változása megkövetelte az első világháborúban a német, illetve az osztrák–magyar erők rohamcsapatainál alkalmazott eljárás hasznosítását, ami a második világháborúban teljesedett ki. „A német hadseregben már régóta alapelvnek számított, hogy az altiszteknek megadták a célokat, de annak megvalósítását lehetőség szerint rábízták. Ez gyakran lehetőséget adott a gyengébb kötelékeknek is a sikerre. Ezt a »megbízásos taktikát« mindig tovább finomították. A helyzet legújabb fejleményeit követő cselekvés [...] döntő előny [...], az önállóság követelmény volt.”¹⁸

Szintén német tapasztalatokra hivatkozva hangsúlyozza a korabeli hadtudós: a század és zászlóaljparancsnokok az élcapatok vagy a küzdők körében tartózkodtak, annak érdekében, hogy a kialakult helyzetet minél jobban átláthassák és az irányításuk alatt tarthassák.¹⁹

ban még ezek a nagynak tűnő erők is kevésnek tűnhettek a „végtelen térben” a keleti hadszíntéren zajló csaták során (például kijevi, szmolenszki stb. katlancsaták).

¹² Benke: *Elgondolások a jövő háborújáról*, 38.

¹³ Benke: *Elgondolások a jövő háborújáról*, 41.

¹⁴ Guderian, Heinz: *Riadó! Páncélosok!* Budapest, 1999. 155–159.

¹⁵ Benke: *Elgondolások a jövő háborújáról*, 36.

¹⁶ Várkonyi László: *A hadászat és a harcászat várható változásai*. Magyar Katonai Szemle, 10. évf. (1940) 1. sz. 44.; Major: *Tapasztalatok 1941. évi orosz hadjáratból*, 6.

¹⁷ Várkonyi: *A hadászat és a harcászat várható változásai*, 45.

¹⁸ Schwerin, Joachim von: „A harctéri alakulat helytállása, szorult helyzete és magatartása” – *Személyes élményen alapuló jelentés a keleti hadjárat példáján*. In: Poeppel, H. – Prinz von Preussen, W. K. – von Hase, K. G. (szerk.): *A Wehrmacht katonái*. Debrecen, é. n. 148–149.

¹⁹ Pokorny Hermann: *Harcászati tanulságok a német–lengyel háborúból*. Magyar Katonai Szemle, 10. évf. (1940) 5. sz. 304–305.; *Harcászati Szabályzat (HSZ)*. Budapest, 1939. 14–16.

Itt tartom fontosnak megjegyezni, hogy a német gyalogezredek szervezése során az összefegyvernemiségre törekedtek. A „átlag” gyalogezredek harcokcsízó és légvédelmi szakalegységek kivételével ezred közvetlenként rendelkeztek műszaki, híradó, aknavető, motorizált páncéltörő alegységekkel. A gyalogezredek fő erejét a zászlóaljanként felállított egy-egy géppuskás század, valamint az ezred közvetlen nehéz géppuskás század jelentette, melyek a korábban említett szakalegységekkel közösen lehetővé tették a döntő ponton történő súlyképzést. Természetesen feladat és lehetőség függvényében az előljáró tűzérési, harcokcsi és légi megerősítést is biztosíthatott az alárendeltek számára.

A korabeli magyar katonai vezetők is tisztában voltak a saját erők gépesítetttségének alacsony fokával, valamint azzal, hogy a szomszédos országok (potenciális ellenségek) hadseregei a felszereltség tekintetében magasabb szinten állnak. A szomszédos hadseregek német tapasztalatok alapján történő alkalmazása esetén azonban meg kellett vizsgálni a MKH derékhadát alkotó gyalog seregtestek ellenséges páncélos erők elleni biztosításának lehetőségeit. Ennek egyik jó példája a Zentay István tollából származó *Gyalog seregtestek szervezése különös tekintettel a páncélos tömegátadások elhárítására* című írása. A szerző fontosnak tartja a páncélos erők ellen hadosztály közvetlen páncéltörő eszközök alkalmazását, melyek gépvontatású vagy önjáró páncéltörő fegyverként a seregtest leginkább harcokcsi veszélyes irányait zárják le. Ugyanakkor azt is felismeri, hogy a korabeli viszonyok között a MKH többnyire lóvontatású könnyű páncéltörő eszközöket tud rendszeresíteni. Ezen eszközök túl nagy mennyiségben történő alkalmazása csak a védelem eszközeit szolgálná, hosszabb távon az első világháborúhoz hasonlóan merev, statikus arcvonalak kialakulásához vezetne.

A páncéltörő eszközöknek csak azt a részét szabad beosztani a gyalogsághoz, melyek nem lassítják le a mozgásukat, a többi eszközt hadosztály közvetlenként a fentieknek megfelelően kell alkalmazni.²⁰ Legjobb megoldásnak Zentay a légierő biztosítását tartaná. A szervezett szerűen rendszeresített és hadtestenként javasolt 1 könnyű bombázó századnyi erő kiegészülve 2-3 Fővezérség közvetlen zuhanó bombázó osztállyal képes lenne már a gyülekezési körletben megkezdni az ellenség páncélozott eszközeinek pusztítását.²¹ A korabeli magyar valóság ténye ugyanakkor az, hogy soha nem állt rendelkezésre elegendő mennyiségű és minőségű repülőgép az elképzelések megvalósításához.

Szintén az ellenséges páncélos erők zuhanóbombázókkal történő pusztításának tapasztalatait vizsgálta Szentnémedy Ferenc, aki német tapasztalatokra hivatkozva megállapítja, hogy a repülőgépek mindössze 40–50 méteres magasságból bombáztak.²² Ne feledjük azonban, ez csak akkor lehetséges, ha az ellenség nem rendelkezik légvédelmi alegységekkel!!!

Szintén a gyalog seregtestek menetének biztosítását vizsgálta vitéz Lörx Viktor. A szerző vizsgálatai szerint a gyalog seregtestek biztosításának két módja létezik: az egyik lehetőség az, amikor terepszakaszról terepszakaszra történik az erők előrevonása, a zömnek ilyenkor be kell várnia, amíg az „élcsapatok” elfoglalják és biztosítják a következő terepszakaszt. A másik lehetőség, a saját erők műszaki zárrakkal történő biztosítása még lassúbb és gazdagságtalanabb, ráadásul aránytalanul sok munkával jár.²³

²⁰ Zentay István: *Gyalog seregtestek szervezése különös tekintettel a páncélos tömegátadások elhárítására*. Magyar Katonai Szemle, 10. évf. (1940) 2. sz. 362–364.

²¹ Zentay: *Gyalog seregtestek szervezése*, 365.

²² Szentnémedy Ferenc: *A motorok háborúja*. Magyar Katonai Szemle, 11. évf. (1941) 1. sz. 26.

²³ Lörx Viktor: *Seregtestek menetének biztosítása gyorscsapatok ellen*. Magyar Katonai Szemle, 10. évf. (1940) 3. sz. 664–665.

A cikkben ismét megfigyelhető egy igen fontos különbség a német és a magyar katonai gondolkodók elképzelései között: a német villámháborús nézetek szerint a páncélos és gépkocsizó alakulatok áttörik az ellenséges vonalakat, majd a páncélos erők az ellenség hátába kerülve felszámolják a vezetési pontokat, tüzérségi állásokat, és veszélyeztetik az utánpótlási vonalakat. A korabeli magyar elképzelések viszont a „gyorsan mozgó” seregtesteket csak a siker kiaknázása során szándékoztak alkalmazni.

Pokorny Hermann a már korábban is idézett cikkében – a német tapasztalatokra hivatkozva – kísérletet tett a korszerű harccal kapcsolatos feltételek megfogalmazására. Ezek alapján döntő fontosságúnak látta az egyén és a csapat kiváló kiképzését, valamint a gyalogság bőséges ellátását nehézfegyverekkel. Szintén fontos a repülőgépek és páncélos erők nagy száma és minősége, valamint ezek haditapasztalatok alapján legcélszerűbben történő alkalmazása. A különböző fegyvernemek és szakcsapatok együttműködése (összefegyvernemiség) és a parancsnokok magas szintű önállósága (ismét az első pont fontossága) nagymértékben növelheti a hatékonyságot. A motorizálás révén következetesen alkalmazott harcászati és hadászati áttörések, bekerítések és üldözés, illetve az egyszerű parancsnoklási rendszer biztosítja a kezdeményezést, valamint az ellenség vezetési rendszerének megbonthatását.²⁴ Úgy gondolom, a fenti szempontok alapján felállított követelmények döntő része napjainkban is helyénvalónak bizonyulna.

A MKSZ hasábjain a korszerű gyalogsággal szemben támasztott követelményeket vizsgálta vitéz Dánfy Mihály is. „A korszerű gyalogezred” és a „Támadás korszerű eszközökkel” című cikkeiben a MKH viszonyai között igyekszik megoldást találni a saját erők leghatékonyabb alkalmazására.

A szerző először összehasonlítja az 1914-es és az 1918-as honvéd gyalogezredeket. A világháború négy éve alatt felismerték, hogy a gyalogezredek hatékonyságának növelése érdekében növelni kell a műszaki erők és a géppuskával felszerelt alegységek számát. Ennek során az említett időszakban az ezred közvetlen árkász szakaszt század erejűvé, a zászlóaljak géppuskás szakaszait géppuskás századokká, valamint a századok 4. szakaszát is géppuskás szakasszá fejlesztették fel.

Német tapasztalatok szerint az ezred közvetlen aknavető század (8 darab 120 mm-es aknavető) jobban alkalmazható, mint az ezred közvetlen tüzér üteg (75 vagy 105 mm-es ágyú), ugyanis gyorsabban képes állást váltani és a támadó gyalogságot támogatni.²⁵

Az események ismeretében az utókor adott korszakkal foglalkozó kutatója jogosan állapítja meg, hogy Dánfy Mihály tévesen értékelte a helyzetet, amikor a találkozóharc helyett az erődharcra történő felkészülés fontosságát hangsúlyozta.²⁶ Álláspontja akkor sem állja meg a helyét, ha elismerjük, hogy a szomszédos kisantant országok a korabeli Magyarországhatárai mentén kiépítették a saját erőrendszereiket (például a Károly-vonalat Romániában, a délvidéki erőrendszer Jugoszláviában). Amint azt Németország nyugat-európai hadjárata is bebizonyította: a döntést az erőrendszerek áttörése után az ellenség mélységében vívták ki a német csapatok... Ezt maga Dánfy is elismeri a „Támadás korszerű eszkö-

²⁴ Pokorny: *Harcászati tanulságok*, 308.

²⁵ Dánfy Mihály: *A korszerű gyalogezred*. Magyar Katonai Szemle, 10. évf. (1940) 6. sz. 654–655. Dánfy Mihály megfelelnek arról, hogy az ellenség mélységben elhelyezkedő tartalékainak zavarására vagy lefogására az ágyúk nagyobb lőtávolságuknak köszönhetően alkalmasabbak, mint az aknavetők.

²⁶ Dánfy: *A korszerű gyalogezred*, 657. Hasonló következtetésekre jutott Muillard Oszkár is. Részletesen lásd: Muillard Oszkár: *Rohamjárőr vagy rohamzászlóalj*. Magyar Katonai Szemle, 10. évf. (1940) 7. sz. 98–100.

zökkel” című tanulmányában, és felhívja a figyelmet arra, hogy az erődöv áttörése után találgatóhárcra kell felkészülni.²⁷

A tüzéséget tömegesen, nagy mennyiségű lőszerfelhasználással szándékozik alkalmazni. A szerző szerint a tüzéség fő feladata a terület- és pontcélok felváltva történő lefogása és megsemmisítése (például vízesárcok, harcokosi akasztók), de nem alkalmazhatók az ellenséges géppuskaállások és ellenállási gócek leküzdésére.²⁸ Ugyanakkor ennek kapcsán felvetődik a kérdés: akkor ki fogja le tüzével vagy semmisíti meg ezeket az ellenállási pontokat?

Horváth Sándor és más hadtudósok nézetei szerint a MKH korszerű technikai eszközeinek hiánya miatt az első világháború időszakából származó elvekkel is lehet sikereket elérni.²⁹ Ez a szemlélet azonban nem veszi figyelembe az élőerővel való takarékoskodást, ráadásul a gyors lefolyású hadjáratokkal ellentétben az elhúzódó háború jobban kimeríti a gazdaságot és az országot, mint a modern technikai eszközök egyszeri költséges rendszerezése és fenntartása.

Szintén német példa alapján hazánkban is egyetlen szervezeti elemmé vonták össze a gyorsan mozgó seregeket, ugyanakkor ez nem logikusan történt, hiszen kihagyták a szervezés alatt álló ejtőernyős alakulatokat, valamint a Gyorshadtesten belül is különböző menetteljesítményű és harcértékű alegységeket vontak össze.

A harcokosik alkalmazásának feltételei Guderian szerint: „alkalmas terep, meglepetés és tömeges bevetés a szükséges szélességben és mélységben”.³⁰ Az ehhez kapcsolódó páncélos lépcsők felépítésével és feladataival kapcsolatban az alábbiakat határozza meg: az első páncélos lépcső feladata áttörés az ellenség mélységébe annak érdekében, hogy lekösse az ellenséges páncélos erőket és tartalékokat, valamint megsemmisítse a páncéltörő és a tábori-tüzéséget. A második páncélos lépcső feladata az első lépcső mögött megmaradt ellenséges páncéltörő és tábori-tüzéségi eszközök megsemmisítése. A harmadik lépcsőben tevékenykedő harcokosik a gépkocsizó gyalogsággal közösen felszámolják az ellenséges gyalogságot.

A negyedik páncélos lépcső a tartalék szerepét tölti be. Ehhez kapcsolódva a támadó lépcsőket olyan szélesre kell tervezni, hogy lehetetlenné tegyék a saját erők oldalazó tűzzel való pusztítását, valamint minden rendelkezésre álló erővel fel kell zárkózni az első lépcsőre, hogy az képes legyen elhárítani az ellenség ellenlökését.³¹

Horváth Sándor jogosan állapítja meg: „Teljesen hibás volna például kis harcokosi kötelékektől (3 t) azt kívánni, hogy ellenséges erődöket megtámadjanak. Ehhez se páncélszaktuk, se fegyverzetük nem elegendő.”³² Az elv valóban helytálló, a gyakorlatban azonban mind a Jugoszlávia elleni háborúban, mind a Szovjetunió elleni támadás során ilyen feladatot (is) meghatároztak a Gyorshadtest harcokosi alegységei számára...

A szerző minden egyéb tekintetben a német hadászati és harcászati elveknek megfelelően határozza meg a páncélos alakulatok feladatait:

²⁷ Dánfy Mihály: *Támadás korszerű eszközökkel*. Magyar Katonai Szemle, 10. évf. (1940) 11. sz. 339.

²⁸ Dánfy: *Támadás korszerű eszközökkel*, 340–342.

²⁹ Horváth Sándor: *Páncélos seregeketek*. Magyar Katonai Szemle, 10. évf. (1940) 11. sz. 311–312.

³⁰ Guderian: *Riadó! Páncélosok*, 211., 245.

³¹ Horváth: *Páncélos seregeketek*, 315–316.

³² Horváth: *Páncélos seregeketek*, 317.

képesnek kell lenniük harcászati és hadászati feladatok végrehajtására;

állandó szervezeti elemként már békeidőben a páncélos seregtestek részét kell, hogy képezzék a páncéltörő és önjáró tűzér, híradó, utász, felderítő alegységek, s a közösen végrehajtott gyakorlatok során lehetővé válik az állomány összekovácsolása;

az említett fegyvernemek és szakcsapatok mindegyikét olyan járművekkel kell felszerelni, melyek jó terepjáró képességekkel rendelkeznek, és képesek a harckocsi alegységek által meghatározott támadási ütem tartására;

a felderítő alegységeknek nemcsak magas fokú mozgékonyssággal (a páncélos alegységeknel gyorsabbnak kell lenniük), hanem nagy tűzerővel is kell rendelkezniük annak érdekében, hogy egy esetleges találkozóharc vagy ellenséges lesállítás esetén képes legyenek az elszakadásra, valamint a megszerzett információ minél gyorsabb eljuttatására a saját erőkhöz.³³

Páncélos dandárok és hadosztályok szervezése során nem szükséges nagy súlyt fektetni nehéz és legnehezebb harckocsik rendszeresítésére, mivel ezeket általában csak tervszerűen kiépített erődövek elleni támadás során lehetne eredményesen alkalmazni, ilyen viszont csak országoként egy szokott lenni, melynek áttörése után az említett nehéz harckocsik „fölslegessé” válnának. Hatékonyabb megoldásnak tűnik, ha táborszerű elemekkel megerősített védőállások elleni küzdelemre készítjük fel a páncélos erőket, melyeket a minél sokoldalúbb alkalmazhatóság érdekében egyes harckocsi kötelékekbe kell szervezni.³⁴

A gépkocsizó lövész dandár feladata a harckocsik által elért eredmények kiaknázása, az ellentámadások visszaverése, szárnybiztosítás, területek birtokbavétele. Az ennek sikeres végrehajtása érdekében rendszeresített eszközök a részben páncélozott csapatszállító eszközök, illetve a motorkerékpárral felszerelt alegységek, melyek lehetővé teszik a gyors átcsoportosíthatóságot az arcvonal egyes pontjai között.

Halaszthatatlanul fontos a tűzérési eszközök legalább részben történő gépesítése és ezek minél jobb terepjáró képességgel történő ellátása.³⁵

A páncéltörő alakulatok esetében, ha előre meghatározott terepszakaszon kell végrehajtaniuk a feladatukat (például harckocsi veszélyes irányok lezárása), akkor elegendő lehet a vontatott megoldás, azonban mozgóvédelem vagy támadás esetén az önjáró páncéltörő eszközök alkalmazása ajánlott. Feladat és helyzet függvényében szükségessé válhat harckocsi-vadász alegységek kikülönítése/felállítása, melyeknek mind védelemben, mind támadásban képesnek kell lenniük az ellenség legerősebb harckocsi típusának megsemmisítésére.

Az utászoknak szintén olyan páncélozott harcjárművekkel vagy harckocsikkal kell rendelkezniük, melyek lehetővé teszik az élen haladó harckocsikkal együtt történő mozgást. Nem szabad megfélekezni olyan speciális eszközökről, mint az úszó, hídvető, aknaszedő vagy a lángszórós harckocsi. Az utászoknak képeseknek kell lenniük olyan műszaki feladatok végrehajtására is, melyek növelik a saját erők mozgékonyágát és mozgásszabadságát (például aknamezők felszedése), illetve lassítják vagy egy adott irányba terelik az ellenséges erők mozgását (például a saját erők előkészített lesállása felé).

A tanulmány egyik nagy hiányossága, hogy nem ír a szervezett szerű légvédelmi alegységek szükségességéről, pedig mind a spanyol polgárháború, mind a Lengyelország elleni háború során nyilvánvalóvá vált, hogy csapatlégvédelem nélkül a saját erők sebezhetők az ellenséges légi erő számára.

³³ Horváth: *Páncélos seregtestek*, 317.

³⁴ Horváth: *Páncélos seregtestek*, 318.

³⁵ Horváth: *Páncélos seregtestek*, 320–323.

Az elméletek megvalósulása a gyakorlatban – a MKH tapasztalatai

1941-ben a Gyorshadtestet két esetben is alkalmazták. Először a délvidéki hadműveletben, majd nem sokkal később a Szovjetunió elleni háborúban. A két alkalmazás között eltelt viszonylag rövid idő, illetve a Jugoszlávia elleni háború viszonylagos rövidege miatt célszerűnek tartom a keleti hadszíntéren tevékenykedő legmodernebb magyar seregtest tevékenységének vizsgálatát. A Major Jenő vezérőrnagy által készített tapasztalati jelentés alaposan felöleli a katonai tevékenység minden formáját a felkészüléstől az eredeti helyzet visszaállításáig.

Major vezérőrnagy kénytelen beismerni, hogy a felmerült hiányosságok és hibák fő oka minden szintű vezető szervnél a csapattapasztalat és a gyakorlat nem elegendő mennyisége vagy hiánya. A tankönyvek, a szabályzatok és a kortárs katonai gondolkodók munkásságának megismerése csak elméleti tudást tesznek lehetővé, ami a csapatszolgálat alapját jelenti, de önmagában nem elegendő a feladat sikeres végrehajtásához. A tapasztalati jelentés megállapítja, hogy a Szovjetunió elleni háború első időszakában a vezető szervek nem minden esetben voltak tisztában a gép- és harcjárművek gyakorlati üzemanyag fogyasztásával vagy a gyalog seregtestek gyakorlati menetteljesítményével.³⁶ Szintén a vezetés és irányítás problémáihoz tartozik a már korábban hivatkozott önállóság mint követelmény minden alacsonyabb szintű parancsnoktól.

A Gyorshadtest alkalmazásának másik fontos tapasztalata anyagi–technikai jellegű volt. A különböző menetteljesítményű és sebességű fegyvernekem összevonása a leglassúbb jármű szintjére csökkentette az egész seregtest menetteljesítményét. Az 1942-es évben a lovasdandárokból felállították a lovashadosztályt. Ugyanakkor azt is el kell ismernünk, hogy az esős időszakokban, amikor a nehezebb technikai eszközök szinte mozgásképtelenné váltak a sártengerré változó utakon, a lovasdandár még képes volt feladatokat végrehajtani. A különböző menetteljesítményű alegységek tevékenységének megszervezése és harcban történő alkalmazásuk mindig nagy problémát jelentett. Amennyiben – a német gyakorlatnak megfelelően – a gépkocsizó dandárok létrehoztak egy erős páncélosokkal megerősített felderítő élt és zömöt, akkor már nem minden esetben maradt elegendő megfelelő tüzérrővel, mozgékonyssággal és terepjáró képességgel rendelkező jármű, melyeket az oldalbiztosításba bevonhattak.³⁷

A fegyverzeti eszközök nem megfelelő mennyisége és minősége szintén problémát jelentett. Major vezérőrnagy is elismeri, hogy mivel menet közben minden zászlóaljat meg kellett erősíteni egy-egy üteggel, a súlyképzésre a dandárparancsnoknak csak egy üteg állt a rendelkezésére. Találkozóharc kialakulása esetén a tüzérség átcsoportosítása sok időt vett igénybe.³⁸ Itt utalnék vissza Dánfy Mihály már ismertetett cikkére, amely német mintára a 120 mm-es aknavetők rendszeresítésének lehetőségét vizsgálja. 1941-ben a gépkocsizó és lovasdandárok zászlóaljainál 2–4 darab 81 mm-es aknavető volt hadrendben. Ez sem mennyiségben, sem minőségben nem volt képes biztosítani azt a tűztámogatást a védekező vagy támadó gyalogság számára, amely lehetővé teszi a feladat végrehajtását, amíg az előljáró által biztosított tüzérségi támogatás megérkezik.

Páncéltörő eszközök terén szintén minőségi és mennyiségi hiányosságokkal szembesültek a Gyorshadtest katonái. Major tábornok elismeri: „Páncéelhárítást egységesen meg-

³⁶ Major: *Tapasztalatok 1941. évi orosz hadjáratból*, 2–3.

³⁷ Major: *Tapasztalatok 1941. évi orosz hadjáratból*, 6–9.

³⁸ Major: *Tapasztalatok 1941. évi orosz hadjáratból*, 18.

szervezni seregtesten belül nem lehet.”³⁹ A tábornok jelentésében nem szerepel, de nem szabad elfelejtenünk, hogy a MKH-ben csak páncéltörő célra rendszeresített vagy alkalmazott fegyverek mennyire különböző lőszereket, pótalkatrészeket használtak. Ez a gyakorlatban a logisztikai rendszert már-már megoldhatatlan feladatok elé állította.

A vezetés és irányítás szempontjából megállapítható, hogy a tiszti kar felkészültsége a kor elvárásainak megfelelt, de túl nagy volt a különbség az elméleti és a gyakorlati tudás között. A nagyobb hadgyakorlatok, valamint a kötelék és lögyakorlatok hiánya folytán mindent csak elméletben, papíron hajtottak végre olyan sereg- és csapattestekkel, olyan felszereléssel, melyek az adott időszakban valójában nem álltak rendelkezésre. A gyakorlatban megpróbálták alkalmazni a különböző törzsvezetési gyakorlatokon az elméletben már kipróbált harceljárásokat, de ebben az esetben az alárendeltek nem rendelkeztek mindezal a felszereléssel és fegyverzettel, amely képessé tette volna őket a feladatok parancsnok szándéka szerint történő végrehajtására.

A feladatközpontú vagy küldetésorientált vezetésszemlélet német minta alapján történő átvétele nem történt meg a MKH-ben. Névlegesen, tanulmányok, szabályzatok révén kíséreltet tettek a meghonosítására. Amennyiben a hadműveleti helyzet alakulása kikényszerítette, a magyar katonák képesek voltak az alkalmazására, de nem ez volt az általánosan alkalmazott módszer. Sokkal gyakoribb volt az alárendeltek parancsközpontú vezetése. Természetesen nem feledkezhetünk meg arról a fontos tényezőről sem, hogy a *Wehrmacht*-ban alkalmazott magas fokú önállóság forrása az erős, jól képzett, gyakorlati tapasztalatokkal rendelkező tiszthelyettesi kar volt.⁴⁰

A német hadsereg által alkalmazott eljárás nem véletlenül vált követendő példává és mintává a második világháború után a NATO-ban...

³⁹ Major: *Tapasztalatok 1941. évi orosz hadjáratból*, 19.

⁴⁰ A feladat- és parancsközpontú vezetésszemlélet egyik legfrissebb összehasonlítását részletesen lásd: Lippai: *A küldetésorientált katonai vezetésszemlélet*, 11–13.

LAJOS LISZNYAI

Learning from military history or the experiences of the Hungarian Royal Army between 1939 and 1941

The following were key questions in the preparation, development and use of the Hungarian Royal Army. To what extent were Hungarian military theoreticians in the interwar period acquainted with ideas foreign thinkers had about the war of the future? How much did they adapt from these and how did they want to use the country's military forces in the circumstances given in Hungary? It was essential to harmonize the new battle strategies with the military potential and power of Hungary.

In the paper, the author describes the experiences the Hungarian Royal Army had between 1939 and 1941 and the possibilities for making use of these, with a focus on how Hungary got dragged into military participation in the war following a peaceful territory annexation. Were there any changes in our mobility and combat support, in the structural hierarchy of the body of corps and armies, in the system of leadership and control?

Today's scholars of this era or any interested persons obviously know how the theories of *blitzkrieg* or deep battle worked both in theory and in practice during a larger campaign. But we must not forget that these theories were constantly changing and got refined. A good commander always used the proven battle processes in such a way as to avoid predictability. We must not forget that the practical application of a battle process, its success or failure, depend on several factors none of which is to be found in textbooks or regulations. One of the most important factor here is the practical experience the commanding officer has.

In many cases, the author provides a detailed analysis and calls attention to such subtleties that usually escape the attention and the interest of scholars and readers as well. Yet these segments are the ones that make it possible for the system to operate effectively and enable the completion of tasks.

Another goal of the paper is to acquaint our posterity with the works of some unfairly forgotten Hungarian military thinkers. Partly for this reason, the author hopes that the paper will be though-provoking. He hopes to call attention to one of the deficiencies of Hungarian military historiography: the complex works of Hungarian military theoreticians in the interwar period has not been discussed and analyzed in such a way that it becomes possible to make realistic international comparisons and find their places in international military theory.

The author emphasizes the difference between the theoretical and practical preparedness of the staff of officers, in the advantage of the former. Unfortunately, there were many examples when a theoretically excellently prepared commanding officer performed a task in thoughtless way, without proper caution. Had the deficiencies become clear already during the preparation phase it would have been possible to correct the error. If they surfaced only during execution, the price was paid in lost lives...

Finally, the author dedicates the paper to the memory of those military thinkers in the Hungarian Royal Army who were trying to find solutions for the discussed problems.